

MAL 1030 Ir-Regoli tal-Kitba Maltija fil-Prattika 1

Is-Sibt, 3 ta' Settembru 2016
Il-Hin għall-Qari tal-Karta: 10:00 – 10:05
Il-Hin tal-Eżami: 10:05 – 12:05

F'dan l-eżami l-istudenti la jistgħu jużaw dizzjunarji u lanqas kotba oħra.

Wieġeb iż-żewġ taqsimiet.

- A.** Sib l-iżbalji ortografiċi f'dawn it-tliet siltiet, hożż sing taħthom u kkoreġihom billi tikteb il-kelma shiha fil-verżjoni t-tajba bl-aħmar fl-ispazju ta' fuqhom. [90 marka]

<i>Silta 1</i>	Issa Naf

Żmien ilu, qabel il-kixfa kbira tiegħi tad-dinja, kont iktar hieni. Dak iż-żmien ma kontx naf, la li jiena hieni, u wisq anqas l-għaliex. Illum naf. Narani kont qisni mistur f'fosdqa żgħira, li minnha nara – bla ma jarawni – lid-dinja barra minni, dak li jigri fiha, dak li jsehh matulek ja sena. Dak iż-żmien lanqas xi tisser sena ma kont naf. Sena kienet qisha epoka twila, bhaż-żmien twil tal-preistorja. Wara kollox ma kellix għalfejn **inhabbel** rasi dwar it-tul ta' sena. “Sena” kienet kelma tal-kbar li holquha bil-mod stramb tagħhom: waħda mill-ħwejjeg li holqu biex jagħmluha ... ‘ta’ kbar’.

Nismagħhom jithaddtu dwar ‘sena’ u ‘snin’ u ‘dan l-aħħar’ u ‘qasir il-ghomor’ u ‘dari’ u x’naf jien, ma kont nista’ nifhem xejn. U kont nerga’ nidhol fil-fosdqa u niddieħak bihom.

Għadda ż-żmien, u dal-kliem maġiku ta’ kejl u qisien li ma stajtx nifhem issa bdejt nifhmu shih. U kif fhimtu sibt ruhi mbarri mill-ġnien tal-Eden u bwiebu **nghalqu** warajja.

“Tridu tistudjaw, biex titilgħu sena oħra,” kien jgħid l-għalliem. U “sena oħra” bdiet tiehu sura. Il-ħajja ma baqgħetx ġnien sabih, fejn tista’ ddur minn warda għal oħra u l-għadd tal-ward ma jafx bi tmiem. Kollox beda jitqassam, bhat-tqassim tal-passju.

“Tridu taħdmu, ja klieb, jekk ma tridunx **nilagħbilkom** xebgħa bastun”. Hekk kienu jgħidulna għajnejn l-għalliem, jibbru kif kellhom haħta jagħmlu.

Illum, imma naf li dan kien żmien ta’ Eden ieħor. Imma mur għidli dak iż-żmien! Jekk tiekol it-tuffieħa titlef l-Eden b’kollox. It-tuffieħa hija l-għarfien li tinsab fl-Eden, li tkun taf li qed tghix **hieni**, li daż-żmien għad jgħaddi wkoll. Imma t-tuffieħa ma **kilthiex**.

Blajtha **minflok**. U niżlitli morra. Blajtha meta ntbaħt li daż-żmien helu għadda biex qatt iżjed ma jiġi lura. Illum **lanqas** kieku nista’ nsib ruħi fuq il-bank **tal**-iskola **bi mrieżaq** ix-xemx deħlin dejjiema fil-klassi, u l-għalliem igedwed kliem **nofs** ma jinftihemx, ma jkolli l-hila ngawdi dawk is-**sighat** ta’ sliema u hena. Għax issa NAF. L-għalliem isir bniedem bħall-oħrajn. Iqum **filgħodu**, jinhasel, jilbes, jiekol, imur għax-xogħol fuq qalbu, iħares lejn l-aħħar tax-xahar bħala l-gustifikazzjoni ta’ dit-tbatija kollha, li jrid iħabbat wiċċu ma’ **erbgha u** għoxrin qanfud kuljum biex idaħħlilhom f’rashom affarijiet li għalih saru kważi bla siwi jew ta’ siwi żgħir wisq.

Dak iż-żmien tal-‘ma nafx’ kien mod ieħor. L-għalliem kien bniedem kbir li ma **jegħja** qatt. Għajn tal-għerf. Hakkiem ta’ **setgħa**. Jitkellem dwar Alla għax rah u jaf kollox dwaru. Jaf il-kobor ta’ artijiet bla qies. Jaf għaliex daqqiet toħroġ ix-xemx, għaliex imbagħad jingabar is-shab u tinzel ix-xita, għaliex jiġi r-riħ **mil**-Lvant u jdum jonfoħ sa ma jixba’. Jaf jitkellem b’ilsna oħra u jaf għaliex dak kollu li jogħla **’l fuq** irid bilfors jerga’ jinzel ’l isfel. Jaf **kemm-il** dawra tagħmel id-dinja. Tista’ tgħid Alla nnifsu, li ma kienx għall-fatt li fit-tagħlim tat-Twemmin jgħidilna, “Min hu bħal Alla?”. Ix-xitan innifsu ma jistax għalih. Jaf jilqagħlu u **jgħaddih** minn għajn il-labra. “Min hu bħall-għalliem tagħna?” kienet mistoqsija tidwi f’moħħna. Il-kliem biss kien jonqosha biex tieħu s-sura. Imma illum naf li kienet hemm, iddur, timrah u tħuf go moħħna. U x-xjaten u l-għefiered kienu jinżlu għarkupptejhom quddiemha u jroddulha qima.

Għadda ż-żmien. Intemmu s-snin tal-Età tal-Ġebel (li konna nitfgħu għal ras xulxin fil-*playground*). Għaddew is-snin xemxin t’għodwiet bla tmiem. U dhalna fiż-Żminijiet tan-Nofs. U l-istorja bdiet tinkiteb. Kulhadd jikteb grajjiet il-hajja b’għemilu.

U sirna responsabbli. Daż-żmien bdejt nifhem li għal kull sinna tintradd sinna oħra, u d-demmm bid-demmm jithallas. Imma dar-regoli ma **kinux** għaliya. Kienu għadhom għal haddiehor. Ma kienx għad għandi għalfejn inħabbel rasi dwarhom.

Meta kont nisma' li miet xi hadd, bejni u bejn ruhi kont inhoss li htija tiegħu. Wiehed minn dawk li jmutu. Wiehed mir-razza ta' nies xjuħ, ibeżżqu u **jpejpu** l-pipa li, għad li qishom ilhom ħajjin sekli shaħ, fl-aħħar ikollhom imutu. Htija tagħhom. Għax ma baqgħux żgħar?

Għalina ż-żgħar kollox mod ieħor. Il-ħajja hija s-Sibt filgħodu nigru bħaż-żwiemel fl-**għelieqi** ta' barra r-raħal, nigru wara l-Indjani u nistabbew wara l-ħajt tas-sejjieħ meta jaħbtu għalina. Il-ħajja hija s-Sibt waranofsinhar nilagħbu l-futbol fil-wesgħa ta' **magenbna**. Jew il-Ħadd filgħodu fuq iz-zuntier tal-knisja, wara l-quddies tat-tmienja, nisimgħu **x-xjuħ** jitkellmu. U l-Ħadd **waranofsinhar** naraw 'il Tarzan li wasal saħansitra r-raħal tagħna fiċ-ċinema ċkejken li qabel kien garaxx tal-baruni, li – kif jgħidu x-xjuħ li kienu r-raħal minn dejjem ta' dejjem – kien bidlu minn remissa tawwalija tal-karozzini.

U l-jiem l-oħrajn tal-gimgħa jgħaddu wkoll. L-iskola mhix ħabs, l-aktar issa li l-għalliema tagħna huma xort'oħra. L-ebda wiehed m'għandu l-jedd jitqies bħal Alla. Id-**divinità** kienet maqsuma bejniethom u l-għerf tal-wiehed jieqaf fejn jibda tal-ieħor. Dak li jaf ihaddem l-ilsna m'għandux twegiba għall-**imgiba** stramba tax-xemx u l-qamar f'waqtiet l-eklissi, u l-għalliem tal-P.E. bilkemm jaf, jew jiftakar, għaliex il-kwadru fuq il-linja mmejla huwa daqs is-somma tal-kwadri fuq iż-żewġt iġnub l-oħra. Dal-fatt huwa għajn ta' faraġ għal kull student li jhossu kburi li jaf ftit **minn** kollox filwaqt li l-għalliema jafu l-materja tagħhom biss. U jekk l-għalliem **idejkek**, tista' ma tidholx għal-lezzjoni tiegħu wkoll.

Iż-żmien beda għaddej u fl-aħħar, fir-rokna għolja tax-xellug tal-klassi, inkitbu l-kelmiet “Jiemek magħduda, ja żmien ħelu tat-tfulija”.

U bwieb l-iskola ngħalqu. U l-Anglu bis-sejf f'idu lissen: “Hawn ġew qatt iktar ma tirsu. Hemm barra hemm l-art biex tinhadem. Aħdmu u titrejqu. Jekk le, ħażin għalikom. Morru.”

(Silta adattata mir-rumanz *Il-Gaġġa* ta' Frans Sammut)

Mill-1720, meta tlesta l-bini tal-knisja parrokkjali taż-Żejtun, opra mill-isbaħ **tal**-arkitett Lorenzo Gafà, sas-sena 2005, fiż-żewġ kampnari tagħha kienu ttellgħu xejn inqas minn għaxar qniepen. L-ewwel żewġ qniepen saru fl-1735 mill-fonditur Aloisio Bouchut fil-Belt Valletta. Dawn iż-żewġ qniepen kienu nqas, waħda fl-1932 u l-oħra fl-1977. It-tnejn kienu ġew imsewwija, iżda waħda spiccat tkissret **għall**-bronz fl-1936 u l-oħra ġiet salvata għalkemm l-istat tagħha huwa wieħed inkwetanti ħafna. Fl-1837 saru **tliet** qniepen ġodda mill-fonditur Fjorentin Karlu Moreni li iżda nqas kollha u l-ebda waħda m'għadha teżisti. Fl-1853 waħda mill-qniepen ta' Moreni ġiet **imdewba** mill-ġdid mill-fonditur Ġwanni Bozzoli f'Ġenova l-Italja, iżda din inqasmet fl-1992. Għalkemm sar tentattiv biex **tissewwa**, dan falla u l-**qanpiena** illum tinsab fil-maħżen tal-armar. Fl-1854 saret qanpiena oħra magħrufa bħala 'ta' Klawdin'. Din għadha teżisti **sal-lum** iżda, minħabba li t-**tonalità** tagħha hija **inferjuri** ħafna, ma tantx tintuża. Fl-1879 l-aħwa Boero ta' Ġenova fl-Italja għamlu qanpiena oħra magħrufa **bħala** 'l-Ġdida'. Din ukoll għadha teżisti iżda hija misjura ħafna. Fl-1885 il-fonditur Ġulju Cauchi ta' Bormla fonda l-qanpiena l-kbira iżda, wara li fis-snin 80 din kienet **inqasmet** u ġiet irrangata, bidlet **għalkollox** it-tonalità tagħha. Għalhekk tniżżlet mill-kampnar u illum tinsab fuq iz-zuntier tal-knisja parrokkjali. Fl-1947 saret il-qanpiena 'Antonia' mid-ditta John Taylor tal-Ingilterra, li għadha **sal-lum** f'kundizzjoni tajba ħafna.

Kien ilu jinħass il-bżonn li ssir xi haġa biex jitjieb l-istat tal-qniepen fiż-Żejtun. Il-ħsieb li ssir il-qanpiena l-kbira flok dik ta' Ġulju Cauchi kien ilu jinħema madwar 15-il sena, u **kemm-il darba** nħarġu stimi differenti. F'Settembru 2002, meta kien qed isir restawr fuq il-koppla tal-knisja, id-donatur Ġuzeppi Vella ġietu x-xewqa li joffri din il-qanpiena lill-parroċċa. Ix-xewqa ntweriet pubblikament fl-2004 meta tnieda l-ħsieb tal-Festi Ċentinarji f'għeluq l-1700 sena mill-martirju ta' Santa Katarina. Wara li sar rapport dettaljat tal-qniepen kollha eżistenti, ittiehdu l-frekwenzi **akustiċi** tagħhom b'mod xjentifiku u saret **analizi** dettaljata fil-laboratorju tal-funderija Taylor fl-Ingilterra, sar magħruf li l-qanpiena

‘Antonia’ biss kellha tonalità sodisfaċenti. L-intonazzjoni tal-qanpiena ta’ Ġulju Cauchi kienet spiċċat u għaldaqstant ġie deċiż li kellha ssir qanpiena ġdida b’**dijametru** ta’ ħames piedi u **tmien** pulzieri u nofs, **b’piż** ta’ ftit aktar minn 3 tunnelli. Il-kuntratt sar **fl-2004** u l-qanpiena **ddewbet** f’Marzu 2005. Waslet Malta abbord il-vapur *Victory* nhar is-16 ta’ Mejju 2005 u ddaħħlet **trijonfalment** ġewwa ż-Żejtun il-Ħamis 26 ta’ Mejju 2005, fejn ingħatat merħba mill-aqwa. Tlett **ijiem** wara saret iċ-ċerimonja tal-magħmudija tagħha fuq iz-zuntier tal-knisja u **ngħatat** l-isem ta’ ‘Esther’. Din il-qanpiena ttellgħet fil-kampnar u ndaqget għall-ewwel darba fi tmiem dimostrazzjoni li saret fiż-Żejtun mal-wasla tal-vara titolari minn intervent ta’ restawr.

Wara l-festa li saret f’Ġunju 2005 jidher li kienu bosta l-benefatturi li **wrew** ix-xewqa li joffru qniepen ġodda lill-parroċċa u għaldaqstant f’**Awwissu 2005** sar kuntratt għal **tliet** qniepen ġodda. Dawn il-qniepen ġew imdewba wkoll fil-Funderija Taylor tal-Ingilterra u waslu Malta abbord il-vapur *Majestic* fl-1 ta’ Novembru 2005. Ġew **mogħtija** merħba kbira meta ddaħħlu fil-pjazza taż-Żejtun b’mod trijonfali u **tqiegħdu** fuq iz-zuntier tal-knisja. Fit-13 ta’ Novembru saret iċ-ċerimonja tal-magħmudija tagħhom li fiha ngħatawllhom l-ismijiet ‘Katarina’, ‘Maria-Emma’ u ‘Salvina’ rispettivament. Magħhom mill-Ingilterra kienu waslu wkoll travu u lsien ġdid għall-qanpiena ‘Antonia’, li tniżżlet mill-kampnar sabiex ikunu jistgħu jittellgħu **l-qniepen** fil-kampnar flimkien. Il-qniepen il-ġodda daqqew għall-ewwel darba kollha flimkien nhar l-20 ta’ Novembru 2005, fi tmiem pellegrinaġġ devozzjonali li sar fiż-Żejtun f’**għeluq** il-Festi Ċentinarji.

L-**erba’** qniepen ġodda li saru matul din is-sena, flimkien mal-qanpiena ‘Antonia’, ġew impoġġija f’kampnar wieħed sabiex it-**tonalità** tagħhom tkun waħda aktar melodjuża u kompleta. Id-daqq ta’ dan is-sett qniepen huwa wieħed tassew sabiħ, u bla dubju fl-aħħar nistgħu ngħidu li, wara kważi 300 sena mill-bini tal-knisja parrokkjali taż-Żejtun, it-tempju issa huwa mzejjen b’sett qniepen mill-aqwa.

(Silta adattata mis-sit tal-Għaqda tal-Armar taż-Żejtun)

Għalkemm għaddew dawn is-snin kollha, niftakar eżatt **sal-iċken dettall** dik il-lejla li jien u Philip **iltqajna** l-ewwel darba. Qisha stampa jew pittura ffrizata li ma tista' qatt titlef miċ-ċarezza tagħha.

Ma **kinitx** lejla ta' qamar kwinta flimkien ma' **mijiet** ta' kwiekeb leqqiena kollha jegħmżuli biex ibassruli lejla romantika. Lanqas se ngħidlek li konna taħt xi sigar kbar u **maestużi** li bdew jirriflettu bħal mera f'wiċċ l-għadira ta' taħthom waqt li **jizfnu** maż-żiffa ta' fewgħa ħelwa, jew li l-fwieħa li għandha ħabta toħroġ minnhom **billejl** kienet bħal loppju li beda jsaħħarna. Xejn minn dan kollu. Kollox bil-kuntrarju kellu jinzerta.

Kienet lejla minn dawk il-keshin silġ ta' Jannar. Kienu forsi s-**sebgħa** u kwart ta' filgħaxija. Lejla li tħajrek tfittex tingabar u tidħol għall-irdoss f'darek u tixrob xi xarba sħuna forsi terġa' tħoss demmek jipprova jdur ma' ġismek mirzuħ. U fl-istess ħin, waqt li għadek barra t-triq tissara kontra l-elementi ħarxa, twiegħed lilek innifsek li wara x-xogħol se tibqa' d-dar għall-kenn, jekk jista' jkun sa ma tgħaddi x-xitwa. Tixtieq tagħmel bħal xi bebbuxu, kieku possibbli, u tidħol **titgeddes** ġewwa nett, fejn l-elementi ma jilħqukx.

Kont ħierġa nlebbet **'il** barra mill-Belt biex infittex nirkeb karozza għal Birkirkara. Darbtejn fil-ġimgħa kont immur **għal-lezzjoni** tal-Frañċiż billi xtaqt li l-quddiem nagħti l-eżami f'livell avanzat u xi darba nibda ngħallem dak l-ilsien li tant kont niggosta. Dak iż-żmien ta' nofs is-sebghinijiet kont għalliema fl-iskola elementari ta' Birkirkara, imma jkolli nistqarr li kelli ħolma li xtaqtha titwettagħ; ma ridtx nieqaf hemm fl-istudju. Kien għad għandi **dsatax-il** sena u ngħid id-dritt kelli xi ftit ambizzjoni għall-iskola. Kont ftit stramba u differenti ferm minn tfajliet oħra li dejjem moħħhom biex jaqbd u namrat, filwaqt li jien dejjem kont noħlom li navvanza fl-istudju. Billi kont għadni ma nafx lejn liema studju se ndur, għażilt li nistudja l-ilsien u l-letteratura Frañċiża.

Mela meta ħriġt minn Putirjal bdiet tlangas ix-xita. Fil-bogħod leħħiet ta' beraq bdew iwissu għal maltempata. Jaħasra, mank iħallini nasal id-dar! Xhin id-dawl tal-beraq **intefa** fix-xejn, kollox deher lewn iċ-ċomb. Ftaħt l-umbrella u bqajt għaddejja. Ġbidt lejn il-lemin. Riġlejja biż-żarbun b'kollox saru għasra. Bdejt infittex biex nara liema karozza se titlaq l-ewwel **għal** Birkirkara. Immarkajtha... waħda bajda tal-Mellieħa. Ix-xufier **ga** kien f'postu, b'sigarett imdendel minn ħalqu. Lebbitt lejn il-karozza. Fuq it-tieni targa kien hemm jistkenn kunduttur **zagħżuġh**, b'beritta **mxarrba** fuq rasu, jaqta' l-biljetti. Sa ma tlajt fuq l-ewwel targa, għalaqt l-umbrella u żammejtha taħt driegħi, ħriġt il-portmoni li kien inħeba qalb il-pitazzi u l-kotba fil-basket, ftaħtu u bdejt infittex il-flus żgħar – inkella stenna xi ċanfira mill-kunduttur, ċanfira **mzejna** b'xi kelma mhux tant eleganti – le, mhux bil-Frañċiż imma b'Malti ħamallu! Sadattant ingemgħu xi tnejn **min-nies** oħra warajja, u x-xita ma **taqtax**. Il-veru x-xitan m'għandux ħalib! B'subgħajja ffrizati ma stajtx niġbor il-muniti minn ġol-portmoni. Naf li hemm kienu, bdejt nismagħhom iċekċku, stajt **narahom**, imma...

“Jaħasra, Sinjorina, għaġġel ftit għax qed insiru flieles hawn barra!”

“Din xi tkun, kemm hi **injuranta**! Għax ma lestietx il-flus minn qabel?” Dawn il-kummenti u oħrajn **jixbhuhom** ġew minn dawk li kien hemm jistennew warajja, u ma tajthomx tort għax ħadd ma jieħu gost jixxarrab. U aktar ma jgħaddu kummenti, jien aktar niħawwad! Fl-aħħar nisma' lehen ta' ġuvni. Kien warajja sew u smajtu jgħid lill-kunduttur kważi b'żufjett, “Hawn ħa, għandek preċiż għal tnejn. U int, Sinjorina, **agħlaq** dak il-portmoni, ħaffef u ibqa' **tielgħa**!”

Xtaqt l-art **tiblagħni** għax ħassejtni mixruba fija nnifsi. Biex ngħaġġel, mank irringrazzajt看 'l dak il-proxxmu. Il-passiġġieri li kienu komdi bilqiegħda kollha bdew iħarsuli bl-ikrah għax xi qatra ilma bdejt intajjar minn kull fejn ngħaddi. Indunajt li l-postijiet tal-karozza kienu kollha mimlijin ħlief il-bank ta' fuq wara nett. Dak dejjem jibqa' **tal**-aħħar li jmorru fih il-

passiġġieri, u fih intfajt in-naħa ta' ġewwa kif konna dejjem nagħmlu biex inħallu post għal haddieħor.

Ma damx ma poġġa hemm hdejja dak l-istess ġuvni li kien warajja, jiġifieri dak li ħallasli l-biljett. L-ilma kien niežel gliegħ mill-**umbrel** u minn ma' hwejjigna. Wara ftit sekondi għamilt ftit kuraġġ, biżżejjed biex inħares in-naħa ta' dak l-imbieriek u nirringrazzjah. Tgħid kien se jcanfarni jew iżeblaħni? Għalkemm kont naf li xi haġa hekk kien jisthoqqli, fl-istess ħin kont qed inħossni għajjiena u imbarazzata. Sforz il-mistħija xtaqt ninheba minn kulhadd. Ergajt xtaqt li kont bebbuxu...

"Skuzani. Jiddispjaċini li jien daqshekk bla grazzja u domt biex insib il-flus. Nista' **nagħtihomlok** lura għax issa **rnexxieli** noħroġhom mill-portmoni. Hawn, ara, lestejthom f'idi..."

"U ma tarax! Haġa zgħira din. Neħhi daww il-flus minn hemm, Sinjorina."

(Silta adattata minn *Katrina* ta' Lina Brockdorff)